

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی درسی

عنوان

بررسی جایگاه برنامه درسی چندفرهنگی در کتاب های درسی (فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی)
دوره راهنمایی سال تحصیلی ۹۱-۱۳۹۰

پژوهشگر: کتایون حمیدی زاده

استاد راهنما: دکتر حسن ملکی

استاد مشاور: دکتر ایراندخت فیاض

تابستان ۹۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

...

شکر آن را که دگر بار رسیدی به بهار
بیخ نیکی بنشان و ره تحقیق به جوی

تقدیم به همه عزیزانی که از آن ها آموختم

با سپاس از او که در امر هدایت بندگان، به قلم ، این ابزار رشد و تعالی بشریت قسم خورد و به من فرصت روئیدن داد.

اکنون که با استعانت از پروردگار قادر بی همتا، نگارش این پایان نامه به پایان رسید بر خود فرض می دانم که از زحمات بی شائبه تمام سرورانی که در این زمینه بنده را یاری نمودند تشکر و قدردانی نمایم.

مفتخرم مراتب امتنان، سپاس و ارادت خالصانه خود را نسبت به استاد ارجمند **جناب آقای دکتر ملکی** که راهنمایی این پژوهش را به عهده داشتند و با رهنمودهای ارزنده خویش ، با سعه صدر، و سعی وافر، و با توجهات لازم، تمام مراحل کار را به دقت پی گیری نمودند ، ابراز نمایم.

همچنین از استاد معزز مشاور، **سرکار خانم دکتر فیاض** که با توصیه های ارزشمند و نظرات سودمند و ارشادات ذی قیمت خویش در تکمیل این پژوهش مرا یاری نمودند، کمال تشکر و امتنان را دارم.

از استاد بزرگوار و معزز، **جناب آقای دکتر نیلی** که زحمت داوری پایان نامه را قبول کردند، تشکر می نمایم.

تقدیم به پدر و مادرم

دو وجود مقدس

آنان که ناتوان شدند تا من به توانایی برسم،

موهایشان سپید شد تا من در اجتماع رو سپید باشم و

عاشقانه سوختند تا روشنگر راهم باشند و گرما بخش وجودم

تقدیم به برادرانم

به پاس عاطفه ی سرشارشان که در این برهوت بدگمانی و شک، همچون شب چراغی می درخشد

و روح را از تنهایی و ناامیدی رهایی می بخشد

و پاس محبت بی دریغشان که هرگز فروکش نمی کند

تقدیم به دوستانم

به پاس تعبیر عظیم و انسانیشان از کلمه ی دوستی

چکیده

این پژوهش جایگاه برنامه‌درسی چندفرهنگی را در محتوای کتاب‌های درسی دوره‌راهنمایی تحلیل کرده و ارتباط خرده فرهنگ‌های گوناگون و سهم آن‌ها در محتوای کتاب‌های درسی را بررسی کرده است. بدین منظور ابتدا رویکرد برنامه‌درسی چندفرهنگی در کشور از اسناد بالا دستی استخراج شد که شامل این موارد می‌باشد: قانون اساسی کشور، سند چشم‌انداز بیست‌ساله، مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش، سند بنیادین تحول آموزش و پرورش، فلسفه تربیت رسمی و عمومی. سپس بر مبنای اطلاعات بدست آمده مؤلفه‌های اصلی برنامه‌درسی چندفرهنگی استنتاج شد و بر اساس آن‌ها محتوای کتاب‌های درسی ادبیات فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی دوره‌راهنمایی تحلیل شد و میزان توجه این کتاب‌ها به خرده فرهنگ‌ها و سهم هر یک از خرده فرهنگ‌های مورد بررسی در این کتب بدست آمد؛ که نتایج ضعیف شدید در توجه به برنامه‌درسی چندفرهنگی را نشان داد. پس از آن؛ پرسشنامه‌ای تدوین شد که نظر اساتید و صاحب‌نظران عرصه‌تعلیم و تربیت را پیرامون ضرورت توجه به برنامه‌درسی چندفرهنگی در کتاب‌های درسی را جویا می‌شد، نتایج پاسخ‌های داده شده حاکی از آن بود که میان اساتید در لزوم توجه به خرده فرهنگ‌ها در کتاب‌های درسی توافق نظر وجود دارد بدین صورت وضع مطلوب که به وسیله پرسشنامه حاصل شده بود با وضع موجود حاصل از تحلیل محتوا مورد مقایسه قرار گرفت و فاصله آن‌ها بررسی شد. در نهایت بر مبنای فاصله وضع موجود با وضع مطلوب و بر پایه اطلاعات اسناد رسمی کشور اصولی جهت توجه به برنامه‌درسی چندفرهنگی تدوین شد.

کلید واژه‌ها: برنامه‌درسی چندفرهنگی، دوره‌راهنمایی، تحلیل محتوا.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق

۲.....	مقدمه.....
۳.....	بیان مسئله.....
۴.....	اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۵.....	اهداف تحقیق.....
۵.....	سوالات تحقیق.....
۶.....	تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی.....

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق

الف: پیشینه نظری

۹.....	مقدمه.....
۹.....	مفهوم برنامه‌ریزی درسی.....
۱۰.....	مفهوم برنامه‌ریزی درسی.....
۱۳.....	تاریخچه برنامه‌ریزی درسی.....
۱۳.....	ویژگی‌های برنامه‌ریزی درسی.....
۱۵.....	مسائل اساسی در برنامه‌ریزی درسی.....
۱۵.....	مفهوم مبانی برنامه‌ریزی درسی.....

۱۶	عناصر برنامه درسی.....
۱۷	مراحل برنامه ریزی درسی.....
۱۸	اقسام مدل های برنامه ریزی درسی
۱۸	محتوا.....
۱۹	اصول انتخاب محتوا.....
۲۰	کتاب درسی
۲۲	مفهوم فرهنگ
۲۳	ویژگی های عمده فرهنگ
۲۴	اقسام فرهنگ
۲۴	مفهوم خرده فرهنگ
۲۵	مفهوم چندفرهنگی
۲۶	تاریخچه آموزش چندفرهنگی
۲۷	مفهوم آموزش چندفرهنگی.....
۲۹	ضرورت آموزش چندفرهنگی.....
۳۱	اهداف آموزش چندفرهنگی.....
۳۲	چالش های آموزش چندفرهنگی.....

ارتباط برنامه درسی با آموزش چندفرهنگی ۳۲

برنامه درسی چندفرهنگی ۳۳

اهداف برنامه درسی چندفرهنگی ۳۵

معرفی اقوام و خرده فرهنگ های ایرانی ۳۶

قانون اساسی و اسناد رسمی آموزش و پرورش ۳۸

ب: پیشینه پژوهشی

تحقیقات داخلی ۴۱

تحقیقات خارجی ۴۴

تجزیه و تحلیل و جمع بندی پیشینه ۴۶

فصل سوم: روش شناسی

مقدمه ۴۸

روش تحقیق ۴۸

جامعه آماری ۴۸

نمونه آماری ۴۹

روش و ابزار جمع آوری اطلاعات ۴۹

انواع تحلیل محتوا ۴۹

ویژگی های تحلیل محتوا ۵۰

مراحل تحلیل محتوا ۵۱

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

مقدمه ۵۴

بررسی یافته ها ۵۴

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

مقدمه ۶۶

خلاصه یافته ها ۶۶

بحث و نتیجه گیری ۶۸

محدودیت های تحقیق ۷۱

پیشنهاد های کاربردی ۷۱

پیشنهاد های پژوهشی ۷۲

منابع

منابع فارسی ۷۴

منابع انگلیسی ۷۷

پیوست ها ۷۸

فهرست جداول

جدول شماره ۱. میزان توجه به خرده فرهنگ ها ۵۵

جدول شماره ۲. سهم خرده فرهنگ ها در کتاب های درسی ۵۶

جدول شماره ۳. وضع مطلوب توجه به خرده فرهنگ ها ۵۷

فصل اول

کلیات تحقیق

نظام تعلیم و تربیت امروزه جهت رسیدن به مقاصد و اهداف خود برنامه های درسی گوناگونی را طراحی می نماید و آنها را به صورت مکتوب درآورده و اقدام به تدوین و تألیف کتب درسی می کند. در نهایت مفاهیم، ارزش ها و مهارت های مورد نظر خود را تحت پوشش محتوا در کتاب های درسی جای می دهد. برنامه درسی چندفرهنگی یکی از مباحث جدی در جوامع چندفرهنگی است که الزامات و ضرورت هایی را به دنبال خود دارد. این مقوله دست اندرکاران تعلیم و تربیت را برآن داشته است تا بیش از پیش به آموزش برنامه درسی چندفرهنگی توجه نمایند. به عبارت دیگر برنامه درسی چندفرهنگی دیگر یک نماد و سمبل تبلیغات نیست؛ بلکه نیاز و ضرورت در نظام تربیتی جوامع چندفرهنگی است. مدارس هر جامعه به طور اعم و برنامه های آموزشی و درسی آنها به طور اخص باید آیین تمام نمایی از خصایص قومی، تاریخی و فرهنگی آن جامعه به شمار آید و اغلب منعکس کننده ارزش ها، آداب و سنن فرهنگی تجربیات قومی و تاریخی آن مردم باشد (پروند، ۱۳۸۰).

عدم توجه به مقوله های مرتبط با قومیت در نهایت به تضعیف جایگاه هویت ملی منجر خواهد شد. شیخاوندی (۱۳۸۲) خرده فرهنگ ها را عامل اصلی در ایجاد هویت ملی می داند و اظهار می دارد که از فرهنگ آنهاست که هویت ملی ساخته می شود. وجود تنوع قومی، نژادی، فرهنگی، آداب و رسوم، قدمت و سابقه اقوام در بسیاری از کشورها نظام آموزشی را موظف می کند تا برنامه درسی چندفرهنگی را گسترش دهد. از جمله این کشورها ایران است که اقوام، فرهنگ ها و زبان های گوناگونی سراسر آن را دربر گرفته است. یکی از عوامل ایجاد و حفظ وحدت در جوامع چندفرهنگی آشنایی با اقوام و فرهنگ های متنوع موجود در آن جامعه است. در این راستا نظام آموزشی به عنوان یکی از مهم ترین عوامل تاثیر گذار می بایست به تنظیم و ارائه برنامه درسی چندفرهنگی اقدام نماید. تنها در صورت توجه به چنین امری قادر خواهند بود افرادی توانمند در مواجهه با مسائل چندفرهنگی تربیت نمایند. افرادی که به فرهنگ های سایر اقوام احترام می گذارند و وجود آنها را باعث پیشرفت و تعالی فرهنگ خود می دانند. بنابراین توجه به برنامه درسی چندفرهنگی در ابعاد مختلف، به عنوان یکی از مقوله های مهم نظام برنامه ریزی درسی ایران می تواند مورد توجه قرار بگیرد.

بیان مسئله :

تنوع نژادی، فرهنگی، قومی، طبقه اجتماعی، دینی و زبانی یکی از مشخصه‌های اساسی جهان امروز و عاملی مؤثر در تعاملات بین فردی و ساخت اجتماعی قلمداد می‌شود. در عصر حاضر، به دلیل تعاملات گسترده فیزیکی و مجازی افراد و فرهنگ‌ها و از میان رفتن مرزهای قراردادی سنتی، پیوندهای گریز ناپذیری بین افراد و فرهنگ‌ها به وجود آمده است. حضور فرهنگ‌ها در کنار یکدیگر و تلاقی آن‌ها، احتمال ایجاد چالش و تنش در میان افراد و فرهنگ‌ها را افزایش داده است. بدین جهت پیش‌بینی ساز و کار مناسب به منظور نزدیکی فرهنگ‌ها، ایجاد تفاهم و تعامل میان آن‌ها در جهت همزیستی مسالمت آمیز و رفع سوء تفاهم‌های احتمالی ضرورت مضاعف می‌یابد. "برنامه درسی چند فرهنگی"^۱ "ساز و کار" است که می‌تواند از طریق توانمند سازی افراد و گروه‌ها از منظر برخورداری از دانش، نگرش و مهارت برای زیست مسالمت آمیز در یک جامعه چند فرهنگی مؤثر و کارساز باشد (صادقی ۱۳۸۸).

نظام تعلیم و تربیت در جوامع چند فرهنگی نظیر کشور ما، وظیفه دارد برنامه‌های درسی‌ای را تدوین نماید که به فرهنگ حساس باشد و ویژگی‌های چند فرهنگی را پاسخ دهد. در چنین شرایطی آموزش و پرورش باید در کنار ارائه دانش‌های تخصصی، به دانش آموزان کمک کند تا دانش و مهارت‌هایی را کسب کنند که بتوانند در مواجهه با وضعیت و اقتضائات عصر جدید، از جمله تعاملات و مواجهه‌های فرهنگی موفق باشند (حکیم زاده، کیامنش و عطاران، ۱۳۸۶).

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران برای هویت ملی ایرانیان فاکتورهای خاصی را لحاظ می‌کند، بدین مضمون که ناهمگونی و تنوع دینی، مذهبی و زبانی در کشور مورد تأیید صریح قرار دارد. بنابراین قانون اساسی با تکیه بر دو عنصر ایرانییت و اسلامیت، ادیان، مذاهب و اقوام و حتی خرده فرهنگ‌های محلی را به رسمیت می‌شناسد و در عین حال، زبان و خط فارسی را مشترک ملت دانسته و بدانها رسمیت می‌بخشد. با این وجود، برای زبان‌های محلی و قومی نیز حقوق و آزادی‌هایی مقدر می‌کند. مطالعه قانون اساسی نشان می‌دهد این اندیشه در قالب اصول مختلف این قانون به عنوان «منظومه هویتی ایرانیان» تدوین شده است. اصل چهارم قانون اساسی و برخی اصول دیگر

¹. Multicultural curriculum

آن مبنای هویت ایرانی را اسلام می‌داند و در اصل دوازدهم، سیزدهم و چهاردهم، اعتقاد به تکثر دینی و مذهبی را روشن می‌کند.

از سوی دیگر دوره راهنمایی تحصیلی پس از دوره ابتدایی آغاز می‌شود و مرحله دوم آموزش همگانی به شمار می‌رود. این دوره، دوره ای است که نوجوان نخستین مفاهیم و انگاره های مربوط به هویت قومی - ملی را می‌آموزد و رابطه عاطفی - خردمندانه خود را با دیگران آشنا و ناآشنا درونی می‌سازد و "من" فردی جنسیتی را به "ما"ی خانوادگی و به "ما"ی ملی و در نهایت به "ما"ی جهانی اعتلا می‌بخشد.

براین اساس که در کشور ما خرده فرهنگ‌های مختلفی مانند ترک، کرد، لر، بلوچ و ... وجود دارد و قانون اساسی کشور خرده فرهنگ‌های گوناگون را مورد توجه قرار داده است و با توجه به اینکه دوره ی راهنمایی، دوره - ای می باشد که نوجوان مفاهیم و انگاره‌های هویت قومی و ملی را می‌آموزد، این مسئله مطرح می‌شود که برنامه - های درسی تا چه میزان به خرده فرهنگ‌های متنوع در کشور به عنوان یک واقعیت پرداخته اند. به همین منظور این تحقیق بنادارد محتوای برنامه‌های درسی دوره راهنمایی را در ارتباط با خرده فرهنگ‌های گوناگون مورد بررسی قرار دهد و جایگاه خرده فرهنگ‌های مختلف را در محتوای برنامه‌های درسی این دوره مشخص نماید.

اهمیت و ضرورت تحقیق

با پذیرش اهمیت توجه نظام های آموزشی به سیاست آموزش چندفرهنگی و به تبع آن تدوین برنامه‌های درسی چندفرهنگی، ضرورت تدوین چنین برنامه‌ای در ایران به دلیل وجود اقوام مختلف، فرهنگ‌های متنوع و زبان‌های گوناگون به عنوان مصادیق جامعه چندفرهنگی، بیش از پیش ضروری به نظر می‌رسد. با توجه به اهمیت موضوع در نظام تعلیم و تربیت و همچنین توجه عمیق و دقیق به مؤلفه‌های « به رسمی شناختن حقوق اقلیت های فرهنگی و قومی » و « احترام به تمامی سنت ها و فرهنگ های متنوع کشور » در سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، کنکاش و تحقیق در پیرامون جایگاه آموزش چندفرهنگی در کتاب های درسی دوره راهنمایی لازم به نظر آمده و ضروری است که به موضوع مورد نظر به صورت جدی و علمی نگریسته شود تا ضمن شناسایی نقاط قوت و ضعف، راهکارهای مناسب و به موقع توسط صاحب نظران و متخصصین برنامه درسی پیشنهاد و در محتوای کتب درسی لحاظ گردد.

الف) اهمیت نظری : تحقیق حاضر اطلاعاتی را پیرامون خرده فرهنگ‌های مختلف در ایران بدست می‌دهد، نقاط قوت و ضعف برنامه‌های درسی را در خصوص آموزش چندفرهنگی بیان می‌کند و راه کارهایی را درباره آموزش چندفرهنگی در محتوای برنامه‌های درسی ارائه خواهد کرد.

ب) اهمیت کاربردی : نتایج حاصل از این پژوهش برای مؤلفان و طراحان برنامه‌های درسی به ویژه طراحان دوره راهنمایی کاربرد دارد و راهنمای سایر محققین در پژوهش‌های آتی در ارتباط با آموزش چندفرهنگی می‌باشد.

اهداف تحقیق

هدف کلی: بررسی جایگاه برنامه‌درسی چندفرهنگی در کتاب‌های درسی (ادبیات فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی) دوره راهنمایی سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۰.

اهداف جزئی:

۱. بررسی میزان توجه کتاب‌های درسی به خرده فرهنگ‌ها.
۲. بررسی سهم هر کدام از خرده فرهنگ‌های مختلف در کتاب‌های درسی.
۳. تعیین اصول حاکم بر توجه خرده فرهنگ‌ها در کتاب‌های درسی.

سئوالات تحقیق :

۱. در کتاب‌های درسی (متن ، تصویر ، تکالیف) تا چه میزان به خرده فرهنگ‌های مختلف توجه شده است؟
۲. سهم هر کدام از خرده فرهنگ‌های مختلف در کتاب‌های درسی مربوط چگونه است ؟
۳. با توجه به اهداف و سیاست‌های کلی آموزش و پرورش چه اصولی بر توجه خرده فرهنگ‌ها در کتاب‌های درسی باید حاکم باشد ؟

تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی طرح :

برنامه‌درسی^۲

تعریف نظری: «برنامه‌درسی به محتوای رسمی و غیر رسمی، روش، و آموزش‌های آشکار و پنهان اطلاق می‌گردد که به وسیله آن‌ها شاگردن تحت هدایت مدرسه دانش لازم را بدست می‌آورند. مهارت‌ها را کسب می‌کنند و گرایش و ارزش‌ها را در خود تغییر می‌دهند.» (ملکی، ۱۳۸۵).

تعریف عملیاتی: در این تحقیق برنامه‌درسی عبارت است از محتوای کتاب‌های درسی ادبیات فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی سه سال دوره راهنمایی در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۹۱.

جامعه چندفرهنگی^۳

تعریف نظری: جامعه چندفرهنگی مرکب از یک دولت، یک ملت، یک کشور، یک منطقه یا حتی به طور ساده محلی چون یک شهرستان یا یک مدرسه است که محاط در مرزهای جغرافیایی است که به فرهنگ‌های مختلف تعلق دارند (واتسون، ۱۳۸۱).

تعریف عملیاتی: جامعه چندفرهنگی مورد بررسی در این تحقیق جامعه ایران است و بررسی فرهنگ، سابقه و قدمت و زبان چهار قوم کرد، لر، ترک و عرب.

برنامه درسی چند فرهنگی

تعریف نظری: برنامه درسی چند فرهنگی از نظر "هانتر"^۴ «ساخت بخشیدن به اولویت‌های آموزشی و تعهدات و فرایندهایی است که کثرت‌گرایی فرهنگی را انعکاس داده و نجات میراث‌های گروهی را تضمین می‌کند» (هانتر، ۱۹۷۴).

^۲ .curriculum

^۳ .Multicultural

^۴ Hunter

تعریف عملیاتی: برنامه‌درسی چندفرهنگی در این تحقیق عبارت است از برنامه‌ای که معرفی و شناخت فرهنگ‌ها، آداب و رسوم، زبان و سابقه و قدمت اقوام ایرانی (کرد، لر، ترک و عرب) را سرلوحه کار خود قرار داده و درصدد آموزش و فرهنگ سازی آن توسط کتاب های درسی می باشد.

محتوا^۵

تعریف نظری: محتوا عبارت است از مجموعه مفاهیم، اصول، مهارت ها و گرایش هایی که از سوی برنامه-ریزان انتخاب و سازماندهی می شود (ملکی، ۱۳۸۵).

تعریف عملیاتی: منظور از محتوا در این تحقیق مجموعه مفاهیم، اصول، مهارت ها و تصاویر و تکالیفی است که از سوی مؤلفان و برنامه‌ریزان در کتاب های درسی ادبیات فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی سه سال دوره راهنمایی سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۹۱ گنجانده شده است.

تحلیل محتوا^۶

تعریف نظری: تحلیل محتوا یک روش تحقیقی است که برای تشریح عینی، منظم و کمی محتوای آشکار پیام های ارتباطی بکار می رود (برنادر برلسون^۷، به نقل از بدیعی ۱۳۷۵).

تعریف عملیاتی: در این تحقیق تحلیل محتوا براین اساس که محتوای کتاب های درسی (ادبیات فارسی، تاریخ و علوم اجتماعی) در سه بخش (تکالیف، تصاویر و متن) در نظر گرفته شده است. مقیاس تحلیل محتوای متن یک جمله کامل؛ مقیاس تحلیل تصاویر یک تصویر یا عکس یا نمودار و مقیاس تحلیل تکالیف یک پرسش ویژه یا منفرد است (هم تکالیف و پرسش های داخل درس و هم تکالیف و پرسش های آخر درس).

⁵ content

⁶ Content analysis

⁷ Bernard Berelson

فصل دوم

مبانی نظری و

پیشینه تحقیق

مقدمه

فصل حاضر به بررسی زیر بنای نظری و مرور یافته‌های پیشین پژوهش پرداخته است. مباحث آمده در پیشینه نظری عبارت است از: مفهوم برنامه‌ریزی درسی، مفهوم برنامه‌درسی، تاریخچه برنامه‌درسی، ویژگی های برنامه‌درسی، عناصر برنامه‌درسی، مراحل برنامه‌ریزی درسی، محتوا و اصول انتخاب محتوا، کتاب درسی، اقسام مدل‌های برنامه‌ریزی درسی، مفهوم فرهنگ، ویژگی‌های عمده فرهنگ، اقسام فرهنگ، مفهوم خرده‌فرهنگ، مفهوم چندفرهنگی، تاریخچه آموزش چندفرهنگی، ارتباط برنامه‌درسی با آموزش چندفرهنگی، برنامه‌درسی چندفرهنگی، اهداف برنامه‌درسی چندفرهنگی، معرفی اقوام و خرده فرهنگ های ایرانی، قانون اساسی و اسناد رسمی آموزش و پرورش.

بخش دوم فصل حاضر (پیشینه ی پژوهشی) سیری در تحقیقات داخلی و خارجی داشته و یافته های آنها بررسی شده است.

الف: پیشینه نظری

مفهوم برنامه‌ریزی درسی^۸:

برنامه‌ریزی درسی به مواد موضوعی که معلمان و دانش آموزان در مطالعاتشان، روش ها، ساختار، تعادل در سازماندهی و ارائه محتوا را پوشش داده اند گفته می شود (درمیراندا^۹، ۲۰۰۷).

برنامه‌ریزی درسی فعالیتی هست که برنامه‌درسی قصد شده و اجرا شده را بهم متصل می کند. برنامه‌درسی در مدارس محتوای آموزشی و رسانه‌ای ارتباطی بین معلم و دانش آموزان است. معلم بر روی برنامه‌درسی کار می کند و موضوعات درسی و دانش آمده در برنامه‌درسی را برای دانش آموزان به روشی قابل درک و فهم معنادار می کند (سان هی پایک^{۱۰}، ۲۰۱۱).

⁸ Curriculum Development

⁹ Dermiranda

¹⁰ Sunhee Paik

برنامه‌ریزی درسی فرایندی است که به برنامه‌درسی می‌انجامد. به عبارت دیگر برای تهیه برنامه‌درسی باید مجموعه‌ای از تصمیمات را اتخاذ کرد، این تصمیمات که از نیاز سنجی شروع می‌شود و با ارزشیابی به نقطه‌نسبی اطمینان بخش می‌رسد، برنامه‌ریزی درسی نام دارد. همچنین می‌توان گفت برنامه‌ریزی درسی به طراحی فرصت‌ها، فعالیت‌ها و تجارب یادگیری اطلاق می‌شود (ملکی، ۱۳۸۹).

برنامه‌ریزی درسی عبارت است از فرایند اتخاذ مجموعه‌ای از تصمیمات که چگونگی تهیه و تدوین برنامه‌درسی را تعیین می‌کند (بیگ محمدی، ۱۳۹۰). به عبارت دیگر برنامه‌ریزی درسی، سندی برای دستیابی یادگیرندگان به اهداف در مدارس است. برنامه‌ریزان همواره در پی پاسخ به این سوال بوده‌اند که چه چیزی، چه موضوع و چه محتوایی در مدارس باید آموزش داده شود؟

مفهوم برنامه‌درسی^{۱۱}:

مفهوم برنامه‌درسی طی مسیر یا دوره و یا چرخه‌ای می‌باشد که از جایی آغاز شده و با اجرای فعالیت‌های منظم در مکانی به نتیجه می‌رسد. برنامه‌درسی در گذشته به مفهوم محتوای برنامه یک موضوع درسی در یک سال و یا چند ماده یعنی دوره معینی که یک درس آموزش داده می‌شده به کار می‌رفت. برنامه‌درسی در حال حاضر شامل محتوای درسی و روش‌های تدریس آشکار و پنهان معلم می‌شود که دانش‌آموزان را برای زندگی آماده می‌سازد.

از جمله تعاریف برنامه‌درسی عبارت است از:

در برنامه‌درسی نه اصالت با نیازها و خواهش‌های فرد است و نه اجتماع اصالت دارد و نه فرآیندهای ذهنی باید تنها محور برنامه قرار بگیرد و نه میراث فرهنگی و انضباط‌ها تنها دلیل وجودی مدارس را تشکیل می‌دهند بلکه با ایجاد اعتدال بین این ابعاد و عوامل باید زمینه‌ای را برای رشد و اعتلای همه جانبه شخصیت فرد فراهم نمود، بنابراین برنامه‌درسی عبارت است از: محتوای رسمی و غیر رسمی، فرایند، محتوا، آموزش‌های آشکار و پنهانی که به وسیله آن‌ها فراگیر تحت هدایت مدرسه، دانش‌لازم را به دست می‌آورد، مهارت‌ها را کسب می‌کند و گرایش‌ها، قدرشناسی‌ها و ارزش‌ها را در خود تغییر می‌دهد (ملکی، ۱۳۸۸).

¹¹ Curriculum

برنامه درسی شامل سازماندهی یک سلسله فعالیت های یاددهی و یادگیری به منظور ایجاد تغییرات مطلوب در رفتار یادگیرنده ها و ارزشیابی میزان تحقق این تغییرات است (یارمحمدیان ، ۱۳۸۹).

برنامه درسی به مجموعه ساختارها و فرایندهایی تعبیر می شود که دانش آموزان تحت هدایت و نظارت معلم محتوای درسی را با روش ها، راهبردها و سبک های یادگیری در جهت نیل به اهداف آموزشی در مدرسه فرا می گیرند (کرمی پور ، ۱۳۸۹).

مریان پیشرفت گرا برنامه درسی را عبارت از تجربه های یادگیری دانش آموزان قلمداد می کنند و تصمیم گیری برای دانش آموزان را به طور کلی مردود شمرده یا دست کم برای آن اهمیت ثانوی قائل اند (مهر محمدی، ۱۳۸۷).

برنامه ای برای یک موضوع درسی خاص در یک پایه تحصیلی مشخص در طول یک دوره تحصیلی و یا به عنوان برنامه موضوع های مختلف درسی در طول یک دوره تحصیلی (OCHS به نقل از مشاوران یونسکو ، ۱۳۸۵).

دانشگاه سم هاتسن^{۱۲} در مجله ی بین المللی گوناگونی علمی تحقیقی فکری شماره ۱۳ (۲۰۱۱) در مقاله ای مفاهیم و تعاریف برنامه درسی را بیان کرده است. در این مقاله بیان می شود که از برنامه ریزی درسی مفاهیم و تعاریف متعددی وجود دارد مثلاً برنامه درسی به عنوان محتوا^{۱۳}، برنامه درسی به عنوان تجارب یادگیرنده^{۱۴}، برنامه درسی به عنوان هدف های رفتاری^{۱۵}، برنامه درسی به عنوان طراحی برای عمل و اجرا^{۱۶} و برنامه درسی به عنوان یک رویکرد غیرفنی^{۱۷}.

برنامه درسی به عنوان محتوا: محتوا محوری یا موضوع محوری برای سال ها و قرن ها تصور غالب از برنامه

درسی بود که معلم می آموخت و دانش آموز یاد می گرفت. برای مثال فیلیپ فینکس^{۱۸} (۱۹۶۲) برنامه درسی را «چیزی که یاد داده می شود.» تعریف کرد. به عبارتی محتوا و موضوع درسی راهنمای عمل محسوب می شد.

¹² Sam Houston State University

¹³ Curriculum as Content

¹⁴ Curriculum as Learning Experiences

¹⁵ Curriculum as Objectives

¹⁶ Curriculum as Plan for Instruction

¹⁷ Curriculum as Nontechnical Approach

¹⁸ Philip Phoenix